

УДК 338.43:330.341.1

Ю.А. Нужновастарший викладач
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
Харківський авіаційний інститут**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРНИХ УТВОРЕНЬ АПК**

У статті розглядаються інструменти забезпечення конкурентної політики АПК-кластерів і можливості держави в її реалізації.

Ключові слова: конкурентна політика, капіталізація, консолідований баланс, кластер, маркетинг.

I. Вступ

Значущими в інтеграції економіки країни у світовий простір є її внутрішній стан і особливості, проте їх вплив стає дедалі більш опосередкованим взаємодією з глобальними процесами. На сьогодні входження України в глобальний простір визначає її економічну успішність. Найвищий результат на цьому шляху одержує країна, яка перевершує конкурентів в інноваційному розвитку та міжнародній торгівлі. Однак позитивний результат досягається ще й країнами, здатними концентрувати фінанси, привертати на свій бік і мотиваційно закріплювати глобальні інвестиційні потоки, капіталізувати світову додану вартість.

Як небезпека фінансового знеструмлення країни, так і створення на фінансовій основі, що стрімко зростає, економічних точок зростання – найпоказовіші сучасні феномени глобалізації. З точки зору структурного аналізу моделей міжнародної економічної діяльності країни на особливу увагу заслуговує формування її відкритого економічного іміджу на базі прогресивних технологій та інформатизації. Становлення постіндустріального суспільства супроводжувалось швидким зростанням взаємозалежності та взаємопроникнення національних господарських систем, що набуло глобальних рис.

Зростання рівня життя населення за рахунок повноцінної циркуляції коштів у бюджетно-фінансовому секторі, підвищення внутрішнього попиту, здатності держави до концентрації висококваліфікованих кадрів стає ключовою цільовою функцією конкурентоспроможної держави. У мінливому висококонтентному глобальному середовищі важливими є також здатність до постійної диверсифікації традиційного експорту та можливість забезпечувати вибірковість імпорту [6].

Складність і нелінійність процесів інтеграції країни в глобальний простір вимагають нових підходів в управлінні не лише підприємствами, а й цілими територіями. Найбільш актуальними на сьогодні з погляду ефективного подальшого розвитку є мережеві структури. Їх дослідженню присвячені праці як українських, так і зарубіжних науковців: В. Люткевич, О. Люткевич, Д. Новікова, С. Парінова, С. Пахомова, Є. Стеценка, Т. Цихан, О. Шведюка. Кластери, в основі яких лежать інноваційні підприємства, або безпосередньо наукові установи – виробники інновацій особливо актуальні в процесі оновлення аграрного сектору економіки, проте на сьогодні недослідженими лишаються проблеми державного регулювання їх утворення та діяльності.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення характеру інституціональної підтримки діяльності інноваційних кластерних утворень АПК з метою їх представлення як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності й отримання організаційного сприяння з боку органів державної влади.

III. Результати

На сучасному етапі розвитку в умовах дефіциту бюджетних коштів і низької ймовірності активної державної підтримки експорту аграрної продукції на державу, зокрема, покладені такі функції:

- активізації та узгодження діяльності державних відомств щодо забезпечення технічної підтримки експорту, яка б включала розроблення та реалізацію програм інформаційного забезпечення експортерів, спрощення процедур його оформлення тощо;
- надання державних гарантій за іноземними кредитами, які залучаються для фінансування виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства;

- державної підтримки розвитку транспортної, складської та портової інфраструктури;
- пільгового кредитування експортерів для оплати транспортних витрат; спрощення режиму митного оформлення, а також видачі сертифікатів якості [5].

У межах відповідальності держави за таких умов, на наш погляд, є також і інституційне сприяння утворенню ефективних форм взаємодії суб'єктів бізнесового середовища в процесі забезпечення високоефективного виробництва, орієнтованого на експорт та такого, що визначає місце України у глобальному розподілі праці. До переліку таких виробництв, безумовно, слід віднести й продукцію аграрного сектору, а також продукцію його переробки.

Необхідність працювати в мінливому глобальному просторі, забезпечуючи експорт та імпорт, викликає потребу в застосуванні маркетингових методів державного управління процесами відтворення в АПК, що на пряму пов'язано з формуванням відповідних інформаційних масивів і потоків на основі необхідних для цього даних статистики.

У сучасній науковій літературі актуальні дослідження в галузі мережевих структур і кластерної економічної теорії. Мотивацією для утворення мережевих структур у межах економіки транзакційних витрат є їх оптимізація, а також розподіл ризиків, зменшення невизначеності бізнес-середовища, обмін нематеріальними ресурсами (інформацією, досвідом, навичками). Мережевий підхід відрізняється тим, що перевага віддається структурно вкоріненим зв'язкам. На думку О. Шведюк, мережеві відносини утворюються зі зв'язків з конкурентами, які будують кластер не через наявність і характер безпосередніх зв'язків, а за принципом структурної відповідності й еквівалентності у співвідношенні "обсяг – ціна – якість продукції". Формальна співпраця може розвиватись на основі попередніх неформальних відносин, а стратегічні альянси та спільне виробництво можуть безпосередньо залежати від взаємної довіри. Важливим досягненням науки стало визнання мережевої структури як окремої організаційної структури, відмінної від ринкової та бюрократичної структур [10].

Застосування її переваг лежить в основі прийняття відповідних управлінських рішень. Для цих цілей може застосовуватись не лише розрізнена фінансова й економічна інформація про стан кластера, але й результати комплексного оцінювання рівня капіталізації кластера, зокрема з використанням консолідованих даних.

Одним з можливих механізмів діагностики характеру регіонального розвитку та виявлення факторів, що визначають бюджетну самостійність територій, є метод оцінювання

активів і зобов'язань інтегрованих підприємств на основі консолідованих балансів. При цьому, на думку В. Васильєва, важливим є проведення аналізу сукупних результатів діяльності держави і приватних осіб, установлення взаємозв'язку отриманих ресурсів з фінансовими та виробничими показниками територій, що дає можливість розглядати регіон як єдиний суб'єкт діяльності.

Такий метод оцінювання територій у динаміці, на наш погляд, може бути ефективним не лише для оцінювання інтегральної ефективності діяльності територій, а й для прийняття управлінських рішень у галузі організаційного сприяння утворенню та подальшому розвитку інноваційних кластерів.

Як оцінювання діяльності інноваційних кластерів у динаміці найбільш прийнятною виглядає розробка структури й оцінювання статей їх консолідованого фінансового балансу, здійснена на основі ідеї консолідованого балансу регіонів. Тобто визначення співвідношення між наявними ресурсами (активами) і прийнятими зобов'язаннями, а також виявлення результатів діяльності регіону за певний період часу. Такий метод порівняння регіонів, зокрема у Російській Федерації, дав змогу зробити такі висновки:

1) вироблення підходів сукупного аналізу приватного та державного секторів економіки є корисним з погляду розуміння існуючих економічних процесів;

2) становище регіонів у більшості випадків пояснюється умовами, що склалися протягом тривалого періоду часу, особливостями територій. Це повинно враховуватись при оцінюванні якості управління регіонами і прийняття відповідних політичних рішень;

3) застосування на загальнодержавному рівні короткострокових (використовуваних протягом одного року) фінансових механізмів підтримки та стимулювання територій малоєфективне в середньо- і довгостроковому періодах, оскільки впливає на поточні показники бюджетів регіонів, тоді як більш коректною видається розробка довгострокових програм інфраструктурного та наукового розвитку територій;

4) розробки, що визначають бюджетну політику на майбутній період, повинні здійснюватись на основі ретельного аналізу економічних і виробничих показників регіонів;

5) вирішення проблем за принципом "всім потроху" не дає необхідного ефекту. Потрібно від розпилування фінансових ресурсів перейти до вирішення проблем у порядку важливості з виділенням необхідного обсягу коштів [1].

Методологія оцінювання капіталізації (визначення вартості майна та майнових прав на основі очікуваного доходу від їх використання), у тому числі активів регіону, заснована на розумінні понять матеріальних

і нематеріальних цінностей, які становлять багатство. Найважливішою вигодою, яку отримує власник економічних активів, є здатність активу приносити дохід у майбутньому.

До оцінювання капіталізації активів на рівні регіону за ступенем деталізації майна методологічно наближеними є принципи, підходи та методи оцінювання вартості (капіталізації) цілісних майнових комплексів та бізнесів, оскільки перші стосуються оцінювання вартості (капіталізації) підприємств, другі – оцінювання активів підприємств, які обслуговують певну господарську діяльність [4]. Такі оціночні підходи, на наш погляд, можуть бути застосовані також і до підприємств АПК – структурних частин інноваційного кластера як сукупності окремих бізнесів, що забезпечують процес отримання вигід на всіх ланках, економити на транзакційних витратах.

Первісні доходи, які створюють учасники виробничого процесу, становлять додану вартість і валову додану вартість. Джерелом доданої вартості є всі категорії працівників, і відображає вона додатково створену в процесі виробництва вартість, визначається як різниця між вартістю вироблених і вартістю повністю використаних у процесі виробництва ресурсів. Роль наукоємних технологій у цьому процесі полягає зокрема в тому, що вони є генератором доданої вартості [9] і тому їх роль поступово зростає.

Капіталізація може розглядатись із різних боків. Капіталізація доходу – як використання вартості майна та майнових прав на основі очікуваного доходу від їх використання. Капіталізація доданої вартості у фінансово-економічному словнику розглядається як перетворення доданої вартості на капітал або використання частини доданої вартості на розширення капіталізованого виробництва (збільшення активів підприємства). При цьому капіталізована додана вартість залежить, перш за все, від вартісної будови капіталу. Розвинуті країни пов'язують капіталізацію з розвитком науки, інформаційних ресурсів, нових форм і методів організації виробництва, тобто з новітніми складовими продуктивних сил.

Для окремого підприємства кластера капіталізація залежить від ринкової вартості активів, тобто від оцінки суспільством вартості підприємства. Зменшення ринкової капіталізації означає зниження вартості всіх підприємств.

Існують три напрями, які забезпечують зростання капіталізації інноваційно-активних підприємств:

- 1) державне регулювання капіталізації підприємств;
- 2) підвищення ринкової капіталізації підприємств через вихід їх на ринки капіталу;

3) підвищення реальної капіталізації підприємств через зростання ефективності господарської діяльності [3].

Оціночна діяльність зумовлює доцільність представлення інноваційних кластерів АПК в кожному регіоні як сукупності видів економічної діяльності. На сьогодні практики та методики оцінювання активів регіону і їх АПК-кластерів не існує. Разом з тим, саме таке оцінювання лежить в основі вироблення стратегій.

Розрахунок валової доданої вартості регіону за видами економічної діяльності уможливорює розрахунок капіталізованої доданої вартості кластерів також.

Напрямок підвищення капіталізації через підвищення ефективності діяльності підприємств підлягає прискіпливому дослідженню, проте основним на сучасному етапі розвитку залишається державне регулювання капіталізації аграрних підприємств. Для підвищення рівня капіталізації інноваційно-активних аграрних підприємств недостатньо лише прийняття відповідних управлінських рішень з боку підприємства, існує нагальна необхідність сприяння підвищенню капіталізації підприємств з боку держави. Високий рівень капіталізації аграрних підприємств це не лише мета їх власників, а й завдання державної економічної політики, оскільки висока капіталізація аграрних підприємств забезпечує високу капіталізацію економіки в цілому [2].

Державне регулювання капіталізації аграрних підприємств здійснюється через систему заходів, які включають державну підтримку та стимулювання, нормативно-правове та фінансово-кредитне забезпечення, зростання й ефективне використання капіталу підприємств. Тож нині потребують розв'язання на рівні держави такі завдання:

- встановлення на державному рівні чітких методичних підходів до оцінювання вартості підприємств;
- застосування стимулювальних механізмів використання прибутку підприємств, які б забезпечували його спрямування в інноваційно-інвестиційну діяльність;
- підвищення ефективності амортизаційної політики держави, яка б забезпечувала оновлення основного капіталу підприємств;
- стимулювання залучення інвестиційних ресурсів через ринки капіталу;
- спрощення процедури правового захисту об'єктів інтелектуальної власності, що забезпечить можливість збільшення капіталізації підприємств через приріст вартості нематеріальних активів.

Виконання цих завдань доцільно проводити через систему заходів, основними напрямами якої є: бюджетна підтримка, податкове стимулювання, митно-тарифне регу-

лювання, що підтримуються такими важелями впливу, як нормативно-правове забезпечення й державні гарантії та дотації. Такі напрями тісно пов'язані між собою і створюють єдину систему, що включає можливості забезпечення зростання капіталізації підприємств через їх господарську діяльність, вихід на ринки капіталу [4].

Засобом просування інноваційних кластерів у зовнішньоекономічній діяльності є маркетингова діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування. Розробка і впровадження принципів маркетингу в практику регіонального розвитку передбачає необхідність тісної співпраці центральних і місцевих органів державної влади, структур місцевого самоврядування, наукових організацій, підприємств і установ регіону, об'єднань громадян з метою прийняття раціональних управлінських рішень у сфері підвищення капіталізації суб'єктів кластера [7; 8].

Основним принципом діяльності держави в цьому напрямі має бути узгодження інтересів окремих економічних суб'єктів ринку, інтересів регіону та держави в цілому, що найбільш реально в рамках кластерних мережевих утворень. Грамотному плануванню маркетингової діяльності органів державної влади, повному використанню можливостей територій і громад сприятиме спеціальний план просування регіону в зовнішньоекономічній діяльності, виходячи з розуміння регіону як сумарного результату діяльності ефективних кластерних утворень різних напрямів діяльності [7; 8]. Такий план містить системні відповіді на запитання стосовно стратегічних і тактичних завдань щодо розвитку територій, а також результати досліджень ресурсів і можливостей території, потреб місцевих і зовнішніх її споживачів, здійснених на основі складання консолідованих балансів і оцінювання капіталізації підприємств – суб'єктів інноваційного АПК-кластера.

IV. Висновки

Інституційне сприяння утворенню ефективних форм взаємодії суб'єктів бізнесового середовища в процесі забезпечення високоефективного аграрного виробництва, орієнтованого на експорт та такого, що визначає місце України в глобальному розподілі праці, є місією сучасної держави.

Інструментами інтеграції господарських одиниць у світовий економічний простір, збільшення обсягів експорту є застосування маркетингових методів у державному управлінні. Маркетингова діяльність державних установ, що стосується інноваційної кластерної структури, повинна ґрунтуватись на певному суттєвому масиві даних, який у сво-

їй основі має оцінку активів і пасивів території, а також рівнів капіталізації підприємств – учасників кластера, як основи оцінювання ефективності їх діяльності.

Такі дані є необхідними органам державної влади у прийнятті актуальних державно-управлінських рішень з організаційного сприяння функціонуванню інноваційних агропромислових кластерів.

Список використаної літератури

1. Васильев В. Финансовые балансы как инструмент диагностики характера регионального развития / В. Васильев // Финансы. – 2010. – № 4. – С. 16–19.
2. Зубець М.В. Аграрна наука XXI століття / М.В. Зубець // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 3–4. – С. 7–10.
3. Козоріз М.А. Обґрунтування напрямків підвищення капіталізації інноваційно-активних підприємств України / М.А. Козоріз, Л.Я. Беновська // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 106–113.
4. Люткевич О.М. Обґрунтування методологічних підходів до вибору активів регіону як об'єктів оцінки рівня капіталізації / О.М. Люткевич, В.Б. Люткевич // Регіональна економіка. – 2009. – С. 67–74.
5. Мельничук А.Ю. Напрями посилення позицій продукції агропромислового комплексу на зовнішніх ринках / А.Ю. Мельничук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 65–72.
6. Пахомов С.Ю. Формування відкритої економіки країни і національна конкурентоспроможність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / С.Ю. Пахомов. – К., 2004. – 20 с.
7. Стеценко Є.В. Застосування маркетингу територій в діяльності органів влади / Є.В. Стеценко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2008. – № 3. – С. 193–197.
8. Стеценко Є.В. Методологічні підходи до застосування територіального маркетингу в державному управлінні / Є.В. Стеценко // Державне будівництво [Електронний ресурс] / Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України. – 2008. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
9. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки / Л. Федулова // Економіст. – 2006. – № 5. – С. 4–11.
10. Шведюк О.В. Визначення мережевої структури як сучасної форми координації економічної діяльності / О.В. Шведюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 5 (107). – С. 22–29.

Нужнова Ю.А. Методические основы управления внешнеэкономической деятельностью инновационных кластерных образований АПК

В статье рассматриваются инструменты обеспечения конкурентной политики АПК-кластеров и возможности государства в ее реализации.

Ключевые слова: конкурентная политика, капитализация, консолидированный баланс, кластер, маркетинг.

Nuzhnjva J. Methodical government of innovative network formations of agrarian industrial complex foreign economic activity bases

In the article the instruments of providing of competition politics of cluster of agrarian industrial complex and possibility of the state are examined in her realization.

Key words: competition politics, capitalization, consolidated balance, cluster, marketing.